

dr hab. Kazimierz Miroszewski, prof. UŚ

Katowice, 24 I 2020

Instytut Historii

Uniwersytet Śląski

ul. Bankowa 11

40-007 Katowice

Ocena dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej oraz dydaktyczno-organizacyjnego dr Cecylii Kuty w związku z postępowaniem habilitacyjnym

I. Formalne podstawy przygotowania recenzji

Recenzja została przygotowana na podstawie dokumentacji w sprawie nadania doktor Cecylii Kucie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie historii przedłożonej przez Prodziekana Wydziału Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Przy opracowaniu recenzji kierowano się ustawą z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r., nr 65, poz. 595, wraz z późniejszymi zmianami).

II. Przebieg pracy zawodowej Habilitantki

Doktor Cecylia Kuta ukończyła studia historyczne w 1998 roku na Wydziale Nauk Humanistycznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Uzyskała tytuł zawodowy magistra historii na podstawie złożonej pracy magisterskiej *Tradycja ONR-Falangi w powojennej działalności Bolesława Piaseckiego i jego grupy* napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Ryszarda Bendera. W 2008 roku, również na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, uzyskała stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii na podstawie dysertacji *Organizacje katolików świeckich w Małopolsce w latach 1957-1989* przygotowanej pod kierunkiem prof. KUL dr hab. Mirosława Piotrowskiego.

W latach 1998-2008 dr Cecylia Kuta była zatrudniona w Powiatowej i Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Jana Wiktora w Bochni, awansując od stanowiska bibliotekarza

do starszego kustosza. Od 2008 roku pracuje w Instytucie Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział w Krakowie. Obecnie pracuje, jako główny specjalista Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN.

III. Ocena dorobku naukowo-badawczego

a/ ocena osiągnięcia naukowego

W autoreferacie dr Cecylia Kuta wskazuje jako osiągnięcie naukowe monografię *Niecenzurowane. Z dziejów drugiego obiegu wydawniczego w Krakowie w latach 1976-1990*, Kraków 2019, Wydawnictwo IPN, ss. 800.

Tytuł monografii *Niecenzurowane* w pełni oddaje istotę wydawnictw wydawanych i kolportowanych w Polsce od 1976 roku. Odegrały one istotną rolę w kształtowaniu świadomości społeczeństwa polskiego. Były orężem walki z propagandą komunistyczną, miejscem prezentacji zarówno poglądów polskich naukowców, publicystów i literatów, jak i miejscem upowszechniania polskiej literatury emigracyjnej i dzieł literatury światowej. Wybór Krakowa jest słuszny. Był on jednym z najważniejszych ośrodków wydawniczych opozycji antykomunistycznej w Polsce. Działalność wydawnicza na tym terenie nie doczekała się dotychczas pełnego opracowania naukowego.

Praca powstała na bazie bardzo dogłębnej kwerendy archiwalnej w archiwach Instytutu Pamięci Narodowej w: Warszawie, Krakowie, Katowicach i Wrocławiu oraz Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, a także Ośrodka Karta w Warszawie – Archiwum Opozycji i Archiwum Myśli Nieinternowanych – cykl „Śledztwo w sprawie PRL-u”, gdzie znajdują się relacje i nagrania rozmów z działaczami opozycyjnymi. Wykorzystano również relacje i dokumenty zebrane autorkę w latach 2009 – 2017 oraz znajdujące się w internetowej *Encyklopedii Solidarności*. W swych rozważaniach oparła się więc zarówno na źródłach pierwotnych wytwarzanych przez funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej i Służby Bezpieczeństwa oraz powstałych w wyniku spraw sądowych, jak i na źródłach wywołanych, czyli relacjach i wspomnieniach. Korzystając z tych źródeł wykazała się bardzo dobrym warsztatem badacza historii. Podała krytyce akta MO i SB oraz z dużą ostrożnością podchodziła do wspomnień zdając sobie sprawę z faktu, że „wspomnienia są z natury subiektywne i obciążone wpływem czasu. /.../ Na relacje składane współcześnie przez byłych opozycjonistów

istotny wpływ mają bowiem późniejsze sympatie i antypatie.” (s. 22). Równie skutecznie habilitantka wykorzystwała prasę drugiego obiegu.

W swej monografii habilitantka wykorzystwała dotychczasowy dorobek badaczy zajmujących się wydawnictwami drugiego obiegu. Posiłkuje się dotychczasowymi ustaleniami badawczymi. Prezentuje różnorodność w interpretacji niektórych wydarzeń, ale raczej nie prowadzi polemiki z tymi ustaleniami.

Monografia jest całościowym spojrzeniem na funkcjonowanie drugiego obiegu wydawniczego na terenie Krakowa w latach 1976 – 1990. Jak pisze habilitantka we wstępie: „zaliczyła do niego wszelkie publikacje o charakterze politycznym, historycznym, literackim i społeczno-kulturalnym ukazujące się w PRL w latach 1976 – 1990 bez wiedzy i zgody władz, wydawane z pominięciem instytucji cenzury, zarówno przez osoby prywatne, jak i niezarejestrowane oficyny wydawnicze. Do drugiego obiegu włączyła również publikacje wydawane w okresie legalnej działalności NSZZ Solidarność i Niezależnego Zrzeszenia Studentów w latach 1980 – 1981.” (s. 11) Habilitantka prezentując zakres chronologiczny przychyliła się do koncepcji części badaczy, iż data końcową funkcjonowania drugiego obiegu był rok 1990.

Powstała obszerna monografia ujmująca problem wieloaspektowo i wartościowo poznawcza. Składa się ona ze wstępu, wprowadzenia i czterech części podzielonych w sumie na dwanaście rozdziałów oraz zakończenia. Problematyczno-chronologiczny układ monografii jest właściwy i logiczny.

W pierwszej części Habilitantka omówiła prasę wychodzącą na terenie Krakowa. Podzieliła ją na prasę niezależną, wydawaną w latach 1976 – 1980 (15 pism), prasę związkową, prasę studencką, wydawaną od sierpnia 1980 do 13 grudnia 1981 roku (153 pisma), prasę podziemną wydawaną od 13 grudnia 1981 do 31 grudnia 1988 roku (353 pisma) oraz prasę wydawaną od 1 stycznia do 1989 do 31 sierpnia 1990 roku. Dokonała swoistej benedyktyńskiej pracy, tworząc szczegółowy obraz prasy drugiego obiegu. Zdawała sobie sprawę z faktu, iż „liczbę tytułów bezdebitowych pism ukazujących się w Krakowie w latach 1976 – 1990 trudno określi precyzyjnie” (s. 300). Wskazała na obliczenia innych historyków, podkreślając, iż są one wynikiem różnie przyjmowanych kryteriów. Habilitantka, po dokonaniu licznych obliczeń statystycznych, przedstawiła w

tabelach i wykresach liczbę czasopism wydawanych w poszczególnych latach, liczbę wydawanych numerów, ilość poszczególnych rodzajów pism, objętość tych pism oraz nakłady wybranych pism krakowskich. Wskazała również najbardziej trwałe pisma krakowskie. W ten sposób habilitantka uzupełniła stan naszej wiedzy na temat prasy drugiego obiegu. Jest jej autorskim osiągnięciem. Warto również zwrócić uwagę na przypisy. Tak, jak i w następnych rozdziałach, nie ogranicza się do wskazywania źródeł, z których czerpała informację. Otrzymaliśmy w przypisach dane działaczy opozycyjnych. Dzięki tym hasłom osobowym można pokusić się o dokonanie oceny ich pochodzenia zawodowo-społecznego.

W kolejnej części monografii habilitantka zaprezentowała podziemne wydawnictwa zajmujące się wydawaniem zwartych druków. Tu również zastosowała podobne metody badawcze. Wskazała na przyczyny powstawania i kończenia prac wydawniczych przez większe oficyny oraz wzrostu i spadku popytu na wydawane broszury i książki. Przedstawiając liczbę wydanych publikacji na terenie Krakowa oraz liczbę wydanych publikacji przez największe krakowskie oficyny zdawała sobie sprawę z tego, iż „nie zawsze liczba opublikowanych tytułów świadczy o aktywności danej oficyny. Niektóre wydawnictwa czasem nie sygnowały swoich publikacji, co utrudnia ustalenie ich pełnego dorobku. /.../ Istotnym dla pozycji wydawniczej jest także liczba wydrukowanych egzemplarzy. Niekiedy bowiem jednym tytułem, ale wydany w dużym nakładzie, podziemna oficyna mogła osiągnąć większy prestiż i mieć większą siłę oddziaływania.” (s. 365) Ważnym wkładem habilitantki w badaniach nad wydawnictwami drugiego obiegu są również obliczenia dotyczące najpopularniejszych autorów i tytułów wydawanych przez krakowskie oficyny.

Następna część monografii przynosi informacje na temat druku i kolportażu wydawnictw drugiego obiegu. W dotychczasowych opracowaniach opisano już techniki druku. Jednak atutem rozdziału ósmego jest analiza jakie techniki i dlaczego były wykorzystywane do wydawania pism i druków zwartych przez drugi obieg krakowski. W stosunku do podrozdziału *Drukarze i podziemne drukarnie* mam dwie uwagi. 1. Habilitantka pisząc: „Podziemni drukarze pracowali anonimowo. Wielu do dzisiaj nie jest znanych z imienia i nazwiska.” (s. 399) nie daje odpowiedzi na pytanie: Czy obecnie nie

można już poszerzyć listy nazwisk drukarzy. 2. Pisząc o pomocy z Zachodu (s. 402 – 403) habilitantka nie przedstawiła jak duża była ta pomoc dla środowiska krakowskiego. Do wartościowych poznawczych wątków pracy, zaliczyłbym natomiast zaprezentowanie struktury siatki krakowskiego kolportażu. Otrzymaliśmy obraz rozpowszechniania krakowskich wydawnictw na terenie kraju oraz docierania do Krakowa wydawnictw z innych ośrodków opozycyjnych. Jak słusznie pisze habilitantka: „Dzięki sieciom kolportażu i podziemnym bibliotekom publikacje drugiego obiegu docierały do wielu osób, a sam kontakt z niecenzurowanym tekstem dawał poczucie sprzeciwu wobec niechcianego systemu”. (s. 426)

Ostania część monografii przynosi dalsze odpowiedzi na postawione pytania badawcze. Habilitantka dokonała bardzo szczegółowej analizy stosunku Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej oraz Szuszy Bezpieczeństwa wobec drugiego obiegu w Krakowie. Prawidłowo wskazała na funkcje jakie charakteryzowały działalność SB, tj. informacyjna, represyjna i profilaktyczna (manipulacyjna). O skali zaangażowania funkcjonariuszy SB w zwalczaniu niezależnej działalności wydawniczej świadczy wykaz spraw prowadzonych przez SB i lista wybranych funkcjonariuszy zaangażowanych w zwalczaniu krakowskiego drugiego obiegu wydawniczego. (s. 613 – 637) Habilitantka nie dała jednak odpowiedzi na pytanie: Na ile działalność SB była skuteczna? Może to wynikać, jak pisze habilitantka, z powodu: „na duże braki dokumentacji źródłowej /.../ Często bezpiecie udawało się rozpracować podziemne redakcje, drukarnie czy kanały kolportażowe i w rezultacie aresztować niepokornych.” (s. 612) Również w autoreferacie podkreśla, iż „Na podstawie zachowanych źródeł nie sposób bowiem ocenić, czy funkcjonariuszom SB udawało się skutecznie neutralizować środowiska opozycyjne odpowiedzialne za publikacje drugoobiegowe. Środki represyjne stosowano przeważnie w stosunku do drukarzy, natomiast wobec członków redakcji, wydawców i kolporterów przeważały metody manipulacyjne. Na tej podstawie część dawnych opozycjonistów formułuje tezę o nieudolności SB, utożsamiając jej skuteczność z represyjnością” (s. 6–7).

Co do metodologii prowadzonych przez Habilitantkę badań, nie mam zastrzeżeń. Krytyczna ocena źródeł i opracowań oraz sposób analizy przyniosła dobre, rzetelne i wnikliwe opracowanie. Jest praktycznie pozbawiona błędów merytorycznych.

Oczywiście, ze względu na mnogość faktów i wydarzeń, należy ją czytać z dużą uwagą. Habilitantka nie ustrzegła się stosowania sformułowań ze źródeł esbeckich typu „kombinacja operacyjna” czy „zalegendowanie”. Dodaje to kolorytu, ale niewątpliwie wymaga szerszego wyjaśnienia.

W sumie Habilitantka w swej pracy habilitacyjnej dobrze ukazała, tak na płaszczyźnie faktograficznej jak i refleksyjnej, pomimo ostrożności w stawianiu tez, miejsce wydawnictw drugiego obiegu w społeczeństwie polskim. Krytyczne uwagi nie zmieniają mojej oceny o monografii. Jest pracą ze sfery historii regionalnej, ale ukazującą wydarzenia krakowskie na tle ogólnopolskim. Stanowi osiągnięcie naukowe w dziedzinie badań humanistycznych. Jest ważnym, wartościowym i oryginalnym wkładem do badań historycznych. Zgadzam się z tezą Habilitantki zapisaną w zakończeniu, iż „Funkcjonowanie niezależnej prasy i oficyny wydawniczej może także stanowić przedmiot badań socjologicznych oraz historii społecznej. Ponadto ze względu na specyficzne uwarunkowania podziemnego rynku wydawniczego zagadnienie to może być ciekawym polem badawczym dla ekonomistów”. (s. 711)

b/ ocena pozostałego dorobku naukowo-badawczego

Opublikowany dorobek naukowy Habilitantki, po uzyskaniu stopnia doktora nauk humanistycznych, obejmuje dwie monografie, w tym jedna współautorska, 33 artykuły naukowe opublikowane w pracach zbiorowych i czasopismach naukowych (dwa w języku angielskim). Habilitantka była redaktorem naukowym trzech publikacji oraz współredaktorem jednej publikacji naukowej. Jest członkiem redakcji „Zeszytów Historycznych WiN-u” oraz „Pamięci i Sprawiedliwości”. Była redaktorem około dwustu haseł biograficznych i rzeczowych do 3 i 4 tomu „Encyklopedii Solidarności”. Stosunkowo najslabiej prezentuje się dorobek Habilitantki w zakresie recenzji. Sporządziła pięć recenzji wydawniczych oraz recenzję wystawy i artykułów w pismach „Horyzonty Polityki” i „Waldoviana”.

Habilitantka uczestniczyła w konferencjach naukowych, w trakcie których wygłosiła 18 referatów naukowych. Uczestniczyła również w czterech projektach badawczych organizowanych przez IPN i projekcie w ramach konkursu MNiSW DIALOG..

Tematycznie swój dorobek Habilitantka podzieliła na dwie grupy. Do pierwszej zaliczyła funkcjonowanie drugiego obiegu wydawniczego oraz opozycji demokratycznej w Polsce. Do drugiej powojenną historię organizacji katolików świeckich w Polsce. Wszystkie publikacje Habilitantki cechuje dobry warsztat naukowy. Podawane dane są precyzyjne, dobrze udokumentowane. Unika publicystycznych konstatacji i koniunkturalizmu politycznego. Nie boi się formułować niepopularnych dziś ocen, jeśli są one dobrze udokumentowane.

Konsekwencją badań nad funkcjonowaniem opozycji i drugiego obiegu wydawniczego była duża liczba artykułów naukowych dotyczących również działań aparatu represji wobec twórców tego ruchu oraz osób publikujących w wydawnictwach drugiego obiegu. Dzięki szerokiej kwerendzie archiwalnej oraz wykorzystaniu dotychczasowego stanu badań, otrzymaliśmy poszerzone biografie tych osób. Pomimo walorów naukowej rozprawy są adresowane do szerszego kręgu odbiorców, nie tylko do profesjonalnych historyków.

W nieco mniejszym stopniu Habilitantka zajmowała się działalnością organizacji katolików świeckich. Na szczególną uwagę zasługuje monografia „Działacze” i „Pismaki”. *Aparat bezpieczeństwa wobec organizacji katolików świeckich w Krakowie w latach 1957 – 1989*. Wnosi ona istotny wkład do regionalnej historiografii. Uzupełnia stan wiedzy na temat funkcjonowania środowiska świeckich katolików na terenie Krakowa.

Analizowane przez mnie prace Habilitantki spełniają kryteria opracowań naukowych. Wykorzystanie szerokiej bazy archiwalnej, co jest podstawą pracy historyka, daje pewną gwarancję oryginalności tych prac. Dorobek naukowy Habilitantki wnosi do polskiej historiografii nowe aspekty dziejów opozycji demokratycznej i działalności organizacji katolików świeckich.

Przy ogólnej ocenie dorobku naukowego Habilitantki pewien niedosyt budzi brak aktywności naukowej wykraczającej poza polską historiografię. Wynika to zapewne z prowadzenia badań regionalnych. Słabsza obecność Habilitantki w międzynarodowym świecie nauki nie powinna jednak decydować o ogólnej ocenie dorobku naukowo-badawczego Habilitantki.

c/ ogólna ocena dorobku naukowo-badawczego

Całość dorobku naukowego dr Cecylii Kuty, w tym monografia, *Nieczenzurowane. Z dziejów drugiego obiegu wydawniczego w Krakowie w latach 1976-1990*, uznać należy za wystarczający. Habilitantka jest bardziej historykiem-regionalistą, ale w najlepszym znaczeniu tego słowa. Wachlarz podejmowanych tematów jest szeroki. Publikacje są dobrym świadectwem wiedzy i opanowania warsztatu naukowego Habilitantki. Stanowią znaczący wkład w dotychczasowy stan badań.

IV. Ocena dorobku dydaktycznego, organizacyjnego i popularyzatorskiego

Działalność dydaktyczna Habilitantki w związku z pracą w IPN ogranicza się do wykładów i prelekcji dla młodzieży szkół średnich oraz studentów i pracowników naukowych (36).

Ważna jest działalność Habilitantki w zakresie szeroko rozumianej organizacji nauki i jej popularyzacji. Był współorganizatorem i organizatorem ośmiu konferencji naukowych. Redagowała dwa dodatki do „Gościa Niedzielnego” i jeden dodatek do „Dziennika Polskiego”. Była członkiem wojewódzkich historycznych komisji konkursowych (6). Była konsultantem merytorycznym czterech filmów dokumentalnych. W zakresie popularyzacji wiedzy opublikował 138 artykułów popularnonaukowych w czasopiśmie i prasie zarówno lokalnej jak i ogólnokrajowej oraz opracowanie monograficzne *Komitet Obrony Robotników – nowy sposób działania*. Była współautorką jednej wystawy historycznej.

Występowała w audycjach Radia Kraków oraz programach telewizyjnych TVP Historia i TVP Kraków poświęconych historii.

Zaangażowanie Habilitantki w popularyzację wiedzy historycznej oraz w prace organizacyjne oceniam wysoko.

V. Konkluzja końcowa

Dorobek naukowo-badawczy dr Cecylii Kuty, doświadczenie w pracy popularyzatorskiej nauki, pracy organizacyjnej oraz dydaktycznej, pomimo pewnych mankamentów (brak szerszej współpracy międzynarodowej) można ocenić pozytywnie. Dokonania naukowo-badawcze dr Cecylii Kuty stanowią ważny wkład w dorobek polskiej historiografii. Wzbogacają naszą wiedzę o działalności opozycji demokratycznej oraz organizacji katolików świeckich w Polsce. Dlatego też na podstawie ustawy z 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki

(Dz. U. z 2003, nr 65, poz. 595 z późniejszymi zmianami) stwierdzam, że dorobek naukowy, dydaktyczny i organizacyjny dr. Cecylii Kuty jest wystarczający do nadania jej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie historii. Niniejszym wnioskuję o dopuszczenie dr. Cecylii Kuty do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

Stanisław Piwoński